

Marta Kowalska

Festiwal a miasto : przykład Edynburga

Studia Etnologiczne i Antropologiczne 16, 188-200

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marta Kowalska

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Filologiczny

Festiwal a miasto

Przykład Edynburga

The festival and the city. The example of Edinburgh

Abstract: The aim of this article is to show Edinburgh as a city identified by its festivals. Two of them—Edinburgh International Festival and Edinburgh Festival Fringe—influenced cultural landscape of Scottish capital the most, and therefore they were analyzed extensively in this study. I intend to show how the concepts of “space” and “place” surface in the reception of the Edinburgh festivals. I’m presenting both—the residents’ and visitors’—perspectives. I’m trying to better understand how the city, art, and people collide, cooperate and—in the end—coexist.

Key words: festival, Edinburgh, city, space, culture

Słowa kluczowe: festiwal, Edynburg, miasto, przestrzeń, kultura

Od czasów drugiej wojny światowej można zaobserwować wzrost znaczenia festiwali w życiu publicznym. Często traktowane są jako sposób zwiększenia zainteresowania regionem, zapewnienia miejsc pracy, rozwoju infrastruktury. Jednak nadal mają też znaczenie symboliczne, wpływają na umocnienie wspólnoty, dostarczają rzeczywistych przeżyć. Niniejszy artykuł jest poświęcony prezentacji Edynburga jako miasta identyfikowanego i identyfikującego się przez pryzmat festiwali. Szczególną uwagę poświęcam dwóm festiwalom obejmującym najwięcej form artystycznych (od teatru, baletu, muzyki współczesnej, opery, po formy niestandardowe) – Edinburgh International Festival¹ oraz Edinburgh Festival

¹ W skrócie EIF. Skrót będzie stosowany w dalszej części artykułu.

Fringe². Wskazuję wagę pojęć takich jak miejsce i przestrzeń w kontekście tych zjawisk oraz związku zachodzące między festiwalami a publicznością – mieszkańcami i turystami.

Każde duże wydarzenie – kulturalne, polityczne czy sportowe – ma wpływ na miasto, w którym się odbywa. Często jest to wpływ jednorazowy i krótkotrwały, ekonomiczny, urbanistyczny itd. W przypadku Edynburga festiwale są nieodłącznie sprzężone ze strukturą miasta, nie tylko stają się turystyczną atrakcją, ale też kształtują społeczność mieszkańców i odwiedzających miasto. Co więcej, festiwale miały wielki wpływ na rozwój miasta i jego transformację. Jak zauważyli autorzy raportu *Thundering Hooves. Maintaining the global competitive edge of Edinburgh festivals*:

Od wczesnych lat osiemdziesiątych trwa proces, który można nazwać „festiwalizacją”, powiązany z ekonomiczną restrukturyzacją miast, wewnątrzmiastową rywalizacją i dążeniem do rozwijania miast jako platform konsumpcji doświadczenia kulturalnego³.

W Edynburgu odbywa się dwanaście międzynarodowych festiwali: Edinburgh International Festival, Edinburgh Festival Fringe, Scottish International Storytelling Festival (festiwal opowiadania), Edinburgh's Hogmanay (festiwal celebrujący nowy rok), Edinburgh International Science Festival (festiwal nauki), Imagine Festival (festiwal skierowany do najmłodszych), Edinburgh International Film Festival (festiwal filmowy), Edinburgh Jazz & Blues Festival (festiwal muzyki jazzowej i bluesa), Edinburgh Art Festival (festiwal artystyczny), Royal Edinburgh Military Tattoo (festiwal orkiestr wojskowych), Edinburgh International Book Festival (festiwal książki), Edinburgh Mela (festiwal muzyki i tańca).

Połowa z nich odbywa się równocześnie w sierpniu – to właśnie za ich sprawą stolica Szkocji przemienia się w „miasto festiwali”.

Stanley Waterman zauważył, że festiwale są związane z miejscem, należy więc zastanawiać się, jak wpływają i co czerpią z charakteru przestrzeni, w jakiej się odbywają: „Na wiele sposobów promowanie festiwalu artystycznego jest związane z promowaniem miejsca”⁴. O zależności tej celnie pisała Sharon Zukin, przytaczana przez Watermana:

² W skrócie EFF lub Fringe. W dalszej części artykułu skrótoowo określam Edinburgh Festival Fringe jako Fringe.

³ *Thundering Hooves Maintaining the Global Competitive Edge of Edinburgh's Festivals. Executive Summary*. 2006. <http://www.scottisharts.org.uk/resources/publications/research/pdf/RES21%20Thundering%20Hooves%20Executive%20Summary.pdf> [data dostępu: 16.08.2015]. Cytaty z publikacji obcojęzycznych zamieszczone w artykule podaję w tłumaczeniu własnym.

⁴ S. WATERMAN: *Carnivals for élites? The cultural politics of arts festival*. „Progress in Human Geography” 1998, nr 22 (1), s. 60.

Twórcy festiwalu wykorzystują go, by (zre)konstruować miejsce, w którym jest organizowany. Dlatego udane festiwale tworzą potężne oraz ciekawe poczucie miejsca, które jest lokalne, jako że festiwal odbywa się w okolicy lub regionie, lecz jednocześnie często zdobywa zainteresowanie w skali globalnej, by przyciągnąć oba typy uczestników i publiczności⁵.

Analiza przeprowadzona na początku lat dziewięćdziesiątych nadal doskonale odpowiada sytuacji Edynburga, który przez trzy wakacyjne miesiące, z kulminacją w sierpniu, całkowicie zmienia swoje oblicze. O identyfikacji miasta przez pryzmat festiwalu świadczy chociażby hasło przewodnie stolicy Szkocji – „Edinburgh Festival City”, czyli „Edynburg – miasto festiwalu”⁶. Unifikacja miasta z jego „festiwalowością” jest tak silna, że niejednokrotnie uczestnicy nie zdają sobie nawet sprawy, w którym z dwunastu festiwali biorą akurat udział. Jak zauważa Michael Morgan:

Festiwal implikuje specjalne użycie przestrzeni przez organizatora i odwiedzającego. [...] Dla odwiedzających festiwal jest to [miejsce występów – przyp. M.K.] miejsce oddzielone, do którego przybywają w poszukiwaniu niezwykłych przeżyć. Przeżycie to może mieć emocjonalne i symboliczne znaczenie, które później kojarzą oni z danym miejscem⁷.

Wyznacznik miejsca pojawia się także w legendzie o powstaniu idei EIF. Według niej sopranistka Audrey Mildmay spacerowała w 1942 roku Princes Street z Rudolfem Bingiem (późniejszym twórcą EIF), a gdy spojrzała na oświetlony blaskiem księżycy Zamek, stwierdziła, że szkocka stolica byłaby wspaniałym otoczeniem dla festiwalu⁸. Nie tylko w legendzie, ale też w rzeczywistości lokalizacja miała znaczący wpływ na mocną pozycję Edynburga jako potencjalnego gospodarza ważnego wydarzenia kulturalnego.

Związki Edynburga z jego festiwalową tożsamością sięgają specyficznej sytuacji 1947 roku, gdy wiele europejskich miast, znanych wcześniej ze swej imponującej architektury i kultury, było zrujnowanych. Gazeta „The Scotsman” pisała, że „Salzburg, Monachium i inne przedwojenne centra festiwalowe najprawdopodobniej zostaną wyłączone z działań na nieokreślony czas” („Festival News”, 1945)⁹.

Lokalność jest istotna dla mieszkańców Edynburga, a nabiera szczególnego znaczenia w kontekście obserwowalnych w ostatnich latach dążeń do uzyska-

⁵ Ibidem, s. 58.

⁶ Por. D. GETZ: *Events and Public Policy. W: Event studies. Theory, research and policy for planned events.* London 2007, s. 339.

⁷ M. MORGAN: *Festival spaces and the visitor experience.* W: *Social and Cultural Change. Making Space for Leisure and Tourism.* Red. M. CASADO-DIAZ, S. EVERETT, J. WILSON. Eastbourne 2007, s. 113.

⁸ E. MILLER: *The Edinburgh International Festival 1947–1996.* Aldershot 1996.

⁹ K. JAMIESON: *Edinburg. The Festival Gaze and Its Boundaries.* „Space and Culture” 2004, nr 7, s. 66.

nia przez Szkocję niepodległości¹⁰. Funkcja umacniania i kreowania wspólnoty stanowi immanentną cechę kultury. Jest również wymieniana jako pierwotne zadanie festiwalu. Niektóre festiwale, jak Vienna Musical and Theatre Festival, powstawały z myślą o edukacji kulturalnej¹¹. Twórcy EIF dbają o uwzględnianie w programie szkockiego teatru i szkockiej muzyki, dzięki czemu festiwal staje się platformą upowszechniania kultury Szkocji na arenie międzynarodowej¹².

O związku EIF z lokalną społecznością świadczą też dane statystyczne. Chociaż festiwal odwiedza publiczność średnio z 70 krajów całego świata, odbiorcy zagraniczni stanowią raptem 13% uczestników. Za to aż 55% pochodzi z Edynburga i Lothians, 10% – z pozostałych regionów Szkocji. Fakt, że w 2015 roku w festiwalu wzięło udział 750 szkockich artystów, potwierdza dążenie twórców EIF do kultywowania związków z korzeniami¹³.

Cecilie Sachs Olsen, analizując przestrzenie festiwali w Kopenhadze, Manchesterze i Wiedniu, doszła do następujących wniosków:

Dzisiaj festiwale nadal pełnią rolę w umacnianiu tożsamości, choć w zwiększonej konkurencji terytorialnej między miastami i regionami stopniowo stają się instrumentalnym narzędziem miejskiej rewitalizacji i przyciągania turystów poprzez marketing miejsc¹⁴.

Rzeczywiście, władze Edynburga świadomie kreują miejsca związane z festiwalem w celu zwiększenia przychodów i rewitalizacji miasta. Tworzą w ten sposób przestrzeń przyjazną turystom, sprzyjającą pełnemu doświadczeniu festiwalu. W raporcie *Edinburgh City Cultural Venues Study* (Studium miejsc kultury Edynburga), przygotowanym dla edynburskiego Komitetu Kultury i Rozrywki (ang. Culture and Leisure Committee), znalazło się sformułowanie:

Jeśli festiwale i wydarzenia są krwiobiegiem miasta, to miejsca kultury są jego sercem. Od esplanady Zamku po Usher Hall, od Charlotte Square do Traverse Theatre – lokalizacje kulturalne Edynburga są zróżnicowane, ekscytujące i pełnią kluczową rolę w ofercie miasta kierowanej do rezydentów i odwiedzających¹⁵.

¹⁰ Artykuł powstał dokładnie rok po referendum niepodległościowym w 2015 roku i temat odłączenia Szkocji od Wielkiej Brytanii pozostawał aktualny – w mediach pojawiały się uwagi komentatorów, że oddzielenie jest nieuniknione.

¹¹ *Final Report Summary – EURO-FESTIVAL (Art festivals and the European public culture)*. http://cordis.europa.eu/result/rcn/59090_en.html [data dostępu: 20.08.2015].

¹² J. CARLSEN, J. ALI-KNIGHT, M. ROBERTSON: *ACCESS – A research agenda for Edinburgh Festivals*. „Event Management” 2007, t. 11, nr 1–2, s. 4.

¹³ Na podstawie danych otrzymanych od działu prasowego Edinburgh International Festival we wrześniu 2015 roku.

¹⁴ C.S. OLSEN: *Re-thinking festivals: a comparative study of the integration/marginalization of arts festivals in the URBAN regimes of Manchester, Copenhagen and Vienna*. „International Journal of Cultural Policy” 2013, t. 19, nr 4, s. 481.

¹⁵ *Edinburgh City Cultural Venues Study. Appendix 3: Executive summary*. Edinburgh Council, 2006, nr 7, s. 1.

Dokument dotyczył lokalizacji imprez kulturalnych. Uwzględniono w nim jedynie przestrzenie mogące pomieścić powyżej 200 osób, identyfikując 73 takich punktów na terenie Edynburga. Autorzy zauważyli, że koncentrują się one wokół trzech miejsc: Uniwersytetu Edynburskiego (i wokół Bistro Square), Lothian Road oraz okolic Zamku¹⁶.

Czas festiwalu

W sezonie festiwalowym populacja Edynburga wzrasta dwukrotnie¹⁷. Do niemal pięciuset tysięcy mieszkańców dołącza drugie tyle odwiedzających. W lipcu i sierpniu atmosfera na ulicach ulega niesamowitemu przekształceniu; wpływa na to między innymi pojawienie się ulicznych artystów – komików, akrobatów, muzyków, magików, mimów. Zalewające ulice tłumy gromadzą się w kręgach, by obejrzeć przedstawienie. Po jego zakończeniu są zachęceni przez wykonawców do ofiarowania dobrowolnego datku. Działania w sferze ulicy są nieodłączną częścią Fringe’a. Co za tym idzie, sposób przemieszczania się turystów jest powolny, gdyż obserwują każdy szczegół, wchłaniają atmosferę miasta, zatrzymują się przy wystawach sklepowych, robią zdjęcia. Zjawisko to w kontekście Edynburga opisała już w 2004 roku Kristie Jamieson:

W czasie letniego sezonu festiwalowego ulice Old Town poddają się uprzywilejowanemu tempu i logice, których wynikiem jest odrębny sposób patrzenia na miasto, spojrzenie romantyzujące żartobliwie odmienny rytm i symulowane, karnawałowe otoczenie¹⁸.

„Chaotyzacja” jest doskonale widoczna na Royal Mile – bardzo popularnej sekwencji ulic Edynburga (prowadzącej od Hollyrood Park do Zamku) oraz w otaczających ją rejonach (takich jak Grassmarket, Victoria Street, The Mound). Należy oczywiście zauważyć, że taka liczba ludzi wpływa negatywnie na otoczenie. Pojawia się między innymi kwestia śmieci¹⁹, a także okresowego

¹⁶ Ibidem, s. 5.

¹⁷ Por. J. GRANT: *Culture Shock! A Survival Guide to Customs and Etiquette in Scotland*. Tarrytown 2009, s. 120.

¹⁸ K. JAMIESON: *Edinburgh. The Festival Gaze...*, s. 69.

¹⁹ Zob. *Fringe litter crisis. Edinburgh Overflows with rubbish*. Edinburgh Evening News, 14.08.2015. <http://www.edinburghnews.scotsman.com/news/fringe-litter-crisis-edinburgh-overflows-with-rubbish-1-3858555> [data dostępu: 14.08.2015].

wzrostu przestępczości²⁰. To jednak problemy spotykane w przypadku każdego dużego wydarzenia, rozwiązywane na bieżąco.

Marketing w przestrzeni publicznej

Fringe wiezie prym, jeśli chodzi o marketing festiwali w przestrzeni miasta. Na ulicach pojawiają się tysiące plakatów reklamujących spektakle – rozklejane są na płotach, latarniach, specjalnie wyznaczonych słupach. W większości przypadków artyści sami tworzą, drukują i dystrybuują materiały promocyjne. Organizatorzy Fringe'a instruuja uczestników, by osobiście uzyskali zgodę na zamieszczenie plakatu²¹. Do tego należy dodać kampanie promocyjne polegające na zamieszczaniu ogłoszeń na autobusach, taksówkach, budynkach itd., prowadzone przez wszystkie edynburskie festiwale.

Jednym z najchętniej wykorzystywanych sposobów promocji przedstawień lub wydarzeń jest wręczenie ulotek – znów jest to działanie podejmowane głównie przez uczestników Fringe'a. Artyści lub związane z nimi osoby (czasem wynajęci pracownicy) zachęcają przechodniów do wzięcia ulotki. Aby zainteresować publiczność, stosują różne zabiegi: tańczą, śpiewają, stają na podwyższeniach, używają megafonów i bannerów. Zdarzają się również metody zbliżone do performance'u, uwzględniające makijaż, dialogi, zagadywanie. W 2015 roku zaobserwowałam na przykład grupę ludzi leżących nieruchomo na środku deptaka, którzy w uniesionych do góry rękach trzymali ulotki przedstawienia. Drugim przykładem z tego roku jest troje ludzi przebranych za członków ekipy telewizyjnej, którzy chodzili ze stworzoną z kartonu kamerą oraz prawdziwym mikrofonem i zadawali przechodniom pytania. Na stronie Fringe'a czytamy: „Badania wskazują, że wręczenie 50 ulotek po zaangażowaniu się w rozmowę z członkiem publiczności może być tak samo efektywne, jak wręczenie 500 ulotek »na oślep«”²². Należy dodać, że podczas EIF także wykorzystuje się kampanie ulotkowe, prowadzone jednak inaczej – pracę wykonują ludzie zatrudnieni przez organizatorów, ubrani w koszulki z napisem „Festival people” (ludzie festiwalu), identyfikujące ich jako związanych z festiwalem.

Ulotki i plakaty wpływają na wygląd miasta, staje się ono bardziej kolorowe i zostaje spotęgowane poczucie chaosu, plakatowanie nie jest bowiem nadzo-

²⁰ Zob. S. VESTY: *Police confirms 176 arrests during the Edinburgh Festival*. Daily Record, 7.08.2015. <http://www.dailyrecord.co.uk/news/scottish-news/police-confirm-176-arrests-during-6397465> [data dostępu: 7.09.2015].

²¹ Posters. W: *Marketing*. The Edinburgh Festival Fringe. <https://www.edfringe.com/participants/promoting-your-show/marketing> [data dostępu: 14.08.2015].

²² *How many to print?* W: *ibidem*.

rowane, a ulotki po przeczytaniu są często wyrzucane na ulicę. „Uliczna promocja” spektakli przyczynia się do wprowadzenia atmosfery święta, karnawału, celebracji. I rzeczywiście, zmiana, jaką przechodzi miasto podczas festiwalu, jest nieraz określana mianem karnawalizacji. Bachtin uważał, że praktyki karnawału i festiwalu reprezentują czas, gdy świat zostaje „przewrócony do góry nogami”. Uważał też, że w czasie festiwalu nie można żyć „poza nim” i że stoi on w opozycji do znanych formatów życia społecznego²³.

Należy zaznaczyć, że wszystkie wydarzenia festiwalu, nawet te przywodzące na myśl działania zupełnie spontaniczne i oddolne, są kontrolowane przez organizatorów (w mniejszym lub większym stopniu), a także władze miasta (m.in. za pośrednictwem policji). Uczestnicy – artyści i widzowie – nie są zwolnieni z obowiązku przestrzegania prawa i norm społecznych. Jest to więc „chaos kontrolowany”, „wolność nadzorowana”.

Lokalizacje

Festiwalowa przestrzeń Edynburga jest urządzona z wielką rozwagą. Wydarzenia odbywają się w centrum, blisko miejsc atrakcyjnych turystycznie, sklepów (np. na Princes Street), barów, restauracji, z dala od osiedli mieszkaniowych i mniej rozwiniętych dzielnic. Sprawia to, że doświadczenia przeciętnego turysty mogą się ograniczać do doznań festiwalowych w pięknym otoczeniu, bez kontrastowania go ze „zwykłym życiem” Edynburga.

Najbardziej widoczna różnica między lokalizacjami EIF i Fringe ma charakter ilościowy; podczas gdy EIF skupia się w kilku wybranych miejscach, Fringe odbywa się w setkach punktów. Jednak ta ilościowa różnica wiąże się nierozdzielnie z odmiennym charakterem obu przedsięwzięć. EIF jest poświęcony głównie „sztuce wysokiej”, artyści są zapraszani przez dyrektora, jakość artystyczna stoi na pierwszym miejscu. We Fringe’u udział może wziąć każdy, kto dopełni odpowiednich formalności – zorganizuje miejsce dla swojego przedstawienia, dokona opłaty rejestracyjnej. Występem nieobcy jest ostry język i kwestionowanie zastanego stanu społecznego. O otwartym i „buntowniczym” charakterze Fringe’a świadczy też jego hasło przewodnie: „Defying the norm since 1947” (Przeciwstawiając się normie od 1947 roku).

Między EIF a Fringe istnieje podział rysujący się na linii „oficjalności” i „nieoficjalności”, mający podłoże historyczne. EIF powstał w 1947 roku jako inicjatywa mająca na celu celebrację i wzbogacenie europejskiej kultury po zakończeniu

²³ Por. M. BACHTIN: *Twórczość Franciszka Rabelais’go a kultura ludowa średniowiecza i renesansu*. Przeł. A. i A. GORENIOWIE. Kraków 1975.

drugiej wojny światowej. W czasie pierwszej edycji do Edynburga przyjechało osiem niezaproszonych grup teatralnych. Swoje sztuki wystawiły poza oficjalnym programem, na „skraju” (ang. *fringe*) festiwalu. Z roku na rok liczba artystów decydujących się na taki sposób prezentacji swojego dorobku rosła, aż w 1958 roku powołano do życia organizację Edinburgh Festival Fringe Society, która sformalizowała tę kolektywną inicjatywę²⁴. I chociaż obecnie wielkość, dochody i wpływ na otoczenie kulturalne Fringe’a oraz EIF są porównywalne, pierwszy z nich nadal odbywa się pod hasłem niezależności.

Jedno z założeń Fringe’a to samodzielny wybór lokalizacji wydarzeń przez artystów. Wynikiem jest niesamowita wręcz ilość miejsc wykorzystywanych podczas festiwalu. W 2015 roku było to 313 adresów rozsianych po całym mieście²⁵. Nie zaskakuje, że ich wielkość i jakość jest różna – od małych kawiarni z pojemnością do kilkunastu osób, po hotele, teatry (np. Traverse Theatre) czy muzea (np. National Museum of Scotland) i galerie (np. Scottish National Gallery). Co ciekawe, artystów goszczą również sklepy, a nawet miejsca spotkań religijnych, takie jak Dom Spotkań Kwaków. Wydarzenia odbywają się nie tylko w przestrzeni zamkniętej; jednym z festiwalowych miejsc jest On Top of Arthur’s Seat, czyli Na szczycie Góry Artura – publiczność może uczestniczyć w spektaklu na szczycie jednego z symbolicznych miejsc miasta.

Każdy z punktów wykorzystywanych w trakcie Fringe charakteryzuje się innym stopniem wolności pozostawianej artystom. Od najmniejszej, obserwowanej w teatrach, gdzie panują standardowe zasady prezentacji spektaklu, po kluby i lokale, pozostawiające pełną dowolność swoim gościom. Miałam okazję odwiedzić miejsce tego typu – Cowgatehead. Tam artyści przejęli kontrolę nad wyglądem pomieszczeń. Ściany, sufity, kable, rury, okna, praktycznie każda wolna powierzchnia została zaklejona plakatami i ulotkami, które przyjęły rolę artystycznego uzupełnienia zaniedbanego budynku. Ta alternatywna przestrzeń, wraz ze starymi tynkami i pozostawionymi w nieładzie krzesłami, przywodziła na myśl *squat* – opuszczone miejsce zajmowane zazwyczaj nielegalnie.

W porównaniu z trzema setkami lokalizacji Fringe’a, dwanaście miejsc wykorzystywanych podczas EIF w 2015 roku wydaje się liczbą niezwykle małą. Dodatkowo jedynie w ośmiu z nich regularnie odbywały się wydarzenia. Organizowany „odgórnie” i cieszący się udziałem sław światowej sztuki EIF w 2015 roku w programie zawarł 116 wydarzeń, podczas gdy Fringe podał liczbę 50 459.

²⁴ *About the Edinburgh Festival Fringe*. The Edinburgh Festival Fringe. <https://www.edfringe.com/about-us> [data dostępu: 14.08.2015].

²⁵ Mapa lokalizacji festiwalu. The Edinburgh Festival Fringe. <https://www.edfringe.com/visit-the-fringe/venue-map> [data dostępu: 14.08.2015].

Topografia przestrzeni EIF odnosi się do idei bliskości i wygody. Główne gmachy – Festival Theatre, Edinburgh Playhouse, King’s Theatre, Usher Hall, Royal Lyceum Theatre, Edinburgh International Conference Centre, The Hub, The Queen’s Hall – znajdują się relatywnie blisko siebie, do tego są usytuowane w centralnych punktach miasta. Lokalizacje te są dobrze znane mieszkańcom i turystom – to uznane sale koncertowe, teatry i nowoczesne centrum konferencyjne. Organizatorzy dużą wagę przykładają do jakości wykorzystywanych miejsc. Wydaje się to zrozumiałe, skoro festiwal gości międzynarodowe sławy, jak chociażby Sylvie Guillem, która w 2015 roku występowała na EIF w ramach trasy wieńczącej jej karierę²⁶. Lokalizacje są więc schludne, imponujące, w przypadku architektury teatrów i sal koncertowych przywodzą na myśl XVIII i XIX wiek, kojarzą się z luksusem, wygodą.

Różnica pomiędzy skojarzeniami wywoływanymi przez EIF i Fringe wiodzi się z kontrastu oficjalny – nieoficjalny i w sposób nieunikniony prowadzi do rozróżnienia elitarność – popularność. Rzeczywiście, między Fringe a EIF rysuje się swoista granica (choć należy zaznaczyć, że również na Fringe’u są prezentowane dzieła wybitnych artystów, cieszących się światowym uznaniem).

Jak wspomniałam, artyści biorący udział we Fringe’u często i z chęcią wprzęgają do swych działań ulice i inne przestrzenie publiczne. Tworzy to atmosferę (czasem pozornego) niezorganizowania, chaosu, wolności. Podczas EIF również organizuje się takie wydarzenia, ich charakter jest jednak skrajnie odmienny. Są pełnymi rozmachu i w szczegółach przemyślanymi eventami.

Pierwszy z nich to organizowany corocznie od lat osiemdziesiątych pokaz fajerwerków („Virgin Money Fireworks Concert”²⁷). Jest urządzany w ostatnim dniu festiwalu, jako oficjalne zakończenie EIF, jednak w świadomości publiczności zamyka także sezon festiwalowy. Pokaz sztucznych ogni przy akompaniamencie muzyki wykonywanej na żywo przez orkiestrę stał się wizualnym symbolem Edynburga; zdjęcia Zamku otoczonego spektakularnymi światłami towarzyszą wielu materiałom promocyjnym.

Również w tym przypadku trudno nie zwrócić uwagi na symboliczny wymiar lokalizacji; finałowe wydarzenie odbywa się na Zamku, który stanowi główny punkt okolicy, górujący nad miastem i mocno zakorzeniony w historii Edynburga. Drugim miejscem, w którym odbywa się pokaz sztucznych ogni oraz

²⁶ Por. *Sylvie Guillem – Life in Progress*. Edinburgh International Festival. <http://www.eif.co.uk/2015/guillem> [data dostępu: 14.08.2015]; S. GREEN: *Sylvie Guillem: Life in Progress*. The Skinny. <http://www.theskinny.co.uk/festivals/edinburgh-festivals/international/sylvie-guillem-life-in-progress> [data dostępu: 14.08.2015].

²⁷ Zob. *Virgin Money Fireworks Concert*. <http://www.eif.co.uk/2015/virginmoneyfireworks#>. VfbYNRfVhBc [data dostępu: 31.08.2015].

koncert, są Princes Street Gardens – Ogrody Princes Street. Wstęp do ogrodów jest płatny, jednak wydarzenie można obserwować niemal z każdego miejsca w Edynburgu, a w 2015 roku była też dostępna transmisja radiowa koncertu. Dla publiczności pokaz fajerwerków to również okazja do spotkania i wspólnego spędzania czasu – popularne jest przynoszenie z sobą koców i koszy piknikowych wypełnionych smakołykami.

Wydarzenie zajmuje ważną pozycję w świadomości lokalnego otoczenia EIF. Dowodem na to może być odzew, z jakim spotkało się przeniesienie widowiska na poniedziałek (był to ostatni dzień festiwalu). Od 2004 roku organizowano je w niedzielę; EIF kończył się bowiem tydzień później, w pierwszym tygodniu września, a następujący po koncercie poniedziałek był dniem wolnym od pracy. Zmiana, wynikająca z modyfikacji terminu EIF (w 2015 roku, po raz pierwszy od osiemnastu lat, EIF odbył się w tych samych ramach czasowych, co Fringe), wywołała poruszenie wśród mieszkańców. „Edinburgh Evening News” opublikował artykuł zawierający wypowiedzi rodziców apelujących o przywrócenie pierwotnego terminu ze względu na dzieci, które przez późną godzinę i konieczność pójścia do szkoły następnego dnia nie mogły obejrzeć spektaklu²⁸. Widać więc, że pokazy sztucznych ogni, jak również terminy festiwalu, stanowią ważny element życia Edynburga i jego mieszkańców.

Fergus Linehan od roku 2015 roku jest nowym dyrektorem EIF. Jak wspominałam, program festiwalu był jego autorskim pomysłem. Linehan zaproponował mieszkańcom i turystom dopełnienie swoistej klamry, tworząc event otwierający EIF. Podczas bezpłatnego „The Harmonium Project” na budynku sali koncertowej Usher Hall wyświetlano animacje, którym towarzyszył nagrany wcześniej utwór *Harmonium* Johna Adamsa w wykonaniu Edinburgh Festival Chorus i Royal Scottish National Orchestra pod batutą Petera Oundjiana. Projekt przyciągnął niemal dwadzieścia tysięcy widzów, co dwukrotnie przekroczyło oczekiwania organizatorów²⁹. Miejsce tego wydarzenia znów nie było wybrane przypadkowo – zbudowana w 1896 roku Usher Hall to jedna z lepszych sal koncertowych na świecie, stanowi też ważny i rozpoznawalny punkt miasta. Publiczność gromadziła się na rzadko wykorzystywanym placu o pełnej znaczenia nazwie Festival Square (plac Festiwalowy). Wspólna celebracja rozpoczęcia sezonu festiwalowego była ukłonem w stronę mieszkańców i próbą podkreślenia związków EIF z miastem.

²⁸ *Should Festival Fireworks be on Friday or Saturday?* Edinburgh Evening News, 1.09.2015. <http://www.edinburghnews.scotsman.com/news/should-festival-fireworks-be-on-friday-or-saturday-1-3874227> [data dostępu: 1.09.2015].

²⁹ *EIF's Fergus Linehan vows to top Harmonium Project.* Edinburgh Evening News, 5.09.2015. <http://www.edinburghnews.scotsman.com/news/eif-s-fergus-linehan-vows-to-top-harmonium-project-1-3878557> [data dostępu: 5.09.2015].

Wydarzenie zebrało bardzo dobre recenzje i doceniono ideę rozpoczęcia sezonu w atmosferze wspólnotowej.

Podsumowanie

Edynburg jest miastem identyfikującym się poprzez festiwale. Umożliwia publiczności uczestnictwo w wielkim święcie sztuki. Stolica Szkocji przemienia się w sierpniu w świat rządzony odmiennymi zasadami. W artykule próbowałam wskazać, w jaki sposób pojęcie przestrzeni, miasta, lokalizacji wpływa na przeżycia przyjezdnych i mieszkańców. Hasło „Edynburg – miasto festiwali” jest bez wątplenia trafne. Chociaż festiwale poddają się procesowi globalizacji, uważam, że w Edynburgu wspólny wysiłek ich twórców, władz miasta, a także uczestników (artystów i odbiorców) prowadzi do zachowania charakteru święta – celebracji kultury i sztuki, w której nie bez znaczenia pozostaje lokalizacja. Jej odpowiednie wykorzystanie i zaaranżowanie staje się nieodłączną częścią doświadczenia uczestników wydarzenia.

Aktualne pozostają słowa Jamieson z 2004 roku:

Fringe Festival bardziej niż International Festival przywłaszcza przestrzeń miasta, zezwala na występy uliczne i przemienia atmosferę miasta. Relacja miasta i jego festiwalowej tożsamości zmieniła się z powojennej emfazy na symboliczne uczłowieczone gesty międzynarodowego sojuszu³⁰.

Konkluzję dobrze uzupełniają słowa Linehana, wypowiedziane w wywiadzie po zakończeniu pierwszej edycji EIF pod jego kierownictwem:

Sojusz artystów, publiczności, organizacji rządowych, mediów, darczyńców i sponsorów jest bezprecedensowy i wszyscy w biurze EIF jesteśmy zaszczytni możliwością pracy dla tej niezwyklej organizacji. Będziemy nadal poszukiwać artystów największego kalibru i prezentować ich dzieła możliwie najszerzej publiczności³¹.

³⁰ K. JAMIESON, *Edinburgh: The Festival Gaze...*, s. 67.

³¹ *Edinburgh's twin festivals „a spectacular success”*. Evening Times, 31.08.2015. http://www.eveningtimes.co.uk/news/13637063.Edinburgh_s_twin_festivals__a_spectacular_success_/ [data dostępu: 31.08.2015].

Bibliografia

Literatura zwarta

- BACHTIN M.: *Twórczość Franciszka Rabelais'go a kultura ludowa średniowiecza i renesansu*. Przeł. A. i A. GORENIOWIE. Kraków 1975.
- Edinburgh City Cultural Venues Study. Appendix 3: Executive summary*. Edinburgh Council 2006, nr 7, s. i–xxvi.
- GETZ D.: *Event studies. Theory, research and policy for planned events*. London 2007.
- GRANT J.: *Culture Shock! A Survival Guide to Customs and Etiquette in Scotland*. Tarrytown 2009.
- MILLER E.: *The Edinburgh International Festival 1947–1996*. Aldershot 1996.
- MORGAN M.: *Festival spaces and the visitor experience*. W: *Social and Cultural Change. Making Space(s) for Leisure and Tourism*. Red. M. CASADO-DIAZ, S. EVERETT, J. WILSON. Eastbourne 2007, s. 113–130.

Czasopiśmiennictwo

- CARLSEN J., ALI-KNIGHT J., ROBERTSON M.: *ACCESS – A research agenda for Edinburgh Festivals*. „Event Management” 2007, t. 11, nr 1–2, s. 3–11.
- JAMIESON K.: *Edinburgh. The Festival Gaze and Its Boundaries*. „Space and Culture” 2004, nr 7, s. 64–75.
- OLSEN C.S.: *Re-thinking festivals: a comparative study of the integration/marginalization of arts festivals in the urban regimes of Manchester, Copenhagen and Vienna*. „International Journal of Cultural Policy” 2013, t. 19, nr 4, s. 481–500.
- WATERMAN S.: *Carnivals for élites? The cultural politics of arts festival*. „Progress in Human Geography” 1998, nr 22.

Źródła internetowe

- About the Edinburgh Festival Fringe*. The Edinburgh Festival Fringe. <https://www.edfringe.com/about-us> [data dostępu: 14.08.2015].
- Edinburgh's twin festivals „a spectacular success”*. Evening Times, 31.08.2015. http://www.eveningtimes.co.uk/news/13637063.Edinburgh_s_twin_festivals__a_spectacular_success_/ [data dostępu: 31.08.2015].
- EIF's Fergus Linehan vows to top Harmonium Project*. Edinburgh Evening News, 5.09.2015. <http://www.edinburghnews.scotsman.com/news/eif-s-fergus-linehan-vows-to-top-harmonium-project-1-3878557> [data dostępu: 5.09.2015].
- Final Report Summary – EURO-FESTIVAL (Art festivals and the European public culture)*. http://cordis.europa.eu/result/rcn/59090_en.html [data dostępu: 20.08.2015].
- Fringe litter crisis: Edinburgh Overflows with rubbish*. Edinburgh Evening News, 14.08.2015. <http://www.edinburghnews.scotsman.com/news/fringe-litter-crisis-edinburgh-overflows-with-rubbish-1-3858555> [data dostępu: 14.08.2015].
- GREEN S.: *Sylvie Guillem: Life in Progress @ Festival Theatre*. The Skinny. <http://www.theskinny.co.uk/festivals/edinburgh-festivals/international/sylvie-guillem-life-in-progress> [data dostępu: 14.08.2015].

- Mapa lokalizacji festiwalu. The Edinburgh Festival Fringe. <https://www.edfringe.com/visit-the-fringe/venue-map> [data dostępu: 14.08.2015].
- Marketing*. The Edinburgh Festival Fringe. <https://www.edfringe.com/participants/promoting-your-show/marketing> [data dostępu: 14.08.2015].
- Should Festival Fireworks be on Friday or Saturday?* Edinburgh Evening News, 1.09.2015. <http://www.edinburghnews.scotsman.com/news/should-festival-fireworks-be-on-friday-or-saturday-1-3874227> [data dostępu: 1.09.2015].
- Sylvie Guillem – Life in Progress*. Edinburgh International Festival, <http://www.eif.co.uk/2015/guillem> [data dostępu: 14.08.2015].
- Thundering Hooves. Maintaining the global competitive edge of Edinburgh festivals*. 2006. <http://www.scottisharts.org.uk/resources/publications/research/pdf/RES21%20Thundering%20Hooves%20Executive%20Summary.pdf> [data dostępu: 16.08.2015].
- VESTY S.: *Police confirms 176 arrests during the Edinburgh Festival*. Daily Record, 7.08.2015 <http://www.dailyrecord.co.uk/news/scottish-news/police-confirm-176-arrests-during-6397465> [data dostępu: 7.09.2015].
- Virgin Money Fireworks Concert*. <http://www.eif.co.uk/2015/virginmoneyfireworks#.VfbYNRFVhBc> [data dostępu: 31.08.2015].